

УДК 37.013.42:17.023.36
DOI: 10.24144/2524-0609.2022.51.28-31

Бойчук Валентина Сергіївна
аспірант кафедри освітології та психолого-педагогічних наук
Київський університет імені Бориса Грінченка
м.Київ, Україна
v.boichuk.asp@kubg.edu.ua
http://orcid.org/0000-0002-5803-5316

ДЕФІНІЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. У статті обґрунтовано актуальність проблеми міжкультурної комунікації у контексті розуміння ментальних особливостей різних культур. Зазначено причини актуальності вивчення такої проблематики: глобалізаційні й інтеграційні процеси, феномен мультикультуралізму. Метою дослідження є здійснення дефініційного аналізу поняття «міжкультурна комунікація». Методами дослідження обрано аналіз та систематизацію наукової літератури, зіставно-порівняльний аналіз, дефініційний аналіз поняття «міжкультурна комунікація». Розкрито логіку дефініційного аналізу поняття «міжкультурна комунікація». Представлено позиції, що є ґрунтовними у контексті проблеми дослідження, а саме: 1) міжкультурна комунікація є інтегративним феноменом, що досліджує різні аспекти взаємодії між представниками різних культур; 2) міжкультурна комунікація є соціально зумовленим комунікативним процесом інформаційної взаємодії в контексті культурного обміну, що здійснюється з метою досягнення взаєморозуміння між носіями різних культур. З'ясовано, що міжкультурна комунікація, як інтегративний феномен, містить знання філософсько-культурологічного, соціально-психологічного, комунікативного і лінгвістичного спрямування. Розкрито варіативність підходів щодо визначення досліджуваного поняття. Констатовано, що подані до розгляду дефініції не виключають, а органічно доповнюють одна одну, що в свою чергу дозволяє розглянути дане поняття з різних точок зору. Репрезентовано дефініції поняття «міжкультурна комунікація» й виокремлено його характерні ознаки, а саме: це – процес вербального і невербального спілкування людей різних культур; набір навичок, що забезпечує ефективність комунікації людей, які належать до різних національних та етнічних спільнот; встановлення зв'язку між людьми різних культур; прийняття способів мислення й поведінки різних культур; здатність здійснювати ефективну комунікативну взаємодію у міжкультурних контекстах; соціальний феномен; взаємодія на мікро-, мезо- та мікросоціальному рівні; процес комунікації між членами різних культурних спільнот, комунікативний процес інформаційної взаємодії та цільової діяльності в контексті культурного обміну. Відзначається, що міжкультурна комунікація виконує важливу роль для досягнення розуміння між різними культурами та їх представниками, забезпечує ефективну взаємодію з культурою, звичаями і традиціями іншої нації.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, дефініція, дефініційний аналіз, комунікація, спілкування.

Вступ. Сучасні інтеграційні процеси, що зорієнтовані на входження України до світового освітнього, культурного і економічного простору, зокрема, отримання Україною статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу, спонукають всі ланки вітчизняної системи освіти до виховання покоління українців, здатних до якісної міжкультурної комунікації. Нормативно-правовий аспект цієї проблеми задекларовано як в документах європейського (ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи, Європейського Союзу), так і державного рівня (Конституції України, Законах України «Про освіту» (2017 р.), «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.), наказах й рекомендаціях Міністерства освіти і науки України. Отже важливість й актуальність проблеми формування міжкультурної комунікації потребує її розв'язання на теоретичному й практичному рівнях. Суттєвим показником теоретичної й практичної розробленості проблеми є наявність і обґрунтованість її термінологічного апарату. Тому постає необхідність й доцільність дефініційного аналізу поняття «міжкультурна комунікація».

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що науковці досліджують різні аспекти проблеми формування міжкультурної комунікації, а саме:

– обґрунтування загальнотеоретичних положень міжкультурної комунікації (І. Дзюба, І. Ковалінська, В. Кремень, М. Barret, М. Rost-Roth),

– аналіз міжкультурної комунікації в глобальному вимірі (Т. Грушевицька, В. Євтух, В. Попов, Ю. Ященко),

– дослідження міжнаціональної комунікації як взаємодії різних культур (Л. Дробижева, Б. Єрасов, О. Леонтович),

– розгляд міжкультурної комунікації як аспекту сучасних комунікативних процесів (Е. Гірш, О. Тейлор, М. Хеммер),

– дослідження міжкультурної комунікації в системі сучасної іншомовної освіти (В. Загвязинський, О. Леонтович, Р. Мільруд, І. Плужник).

В Україні ідеї міжкультурної комунікації стали активно розвиватися в середині 90-х років. Серед вітчизняних вчених, що досліджували поняття та сутність міжкультурної комунікації, як більш ґрунтовні можна виокремити студії В. Андрущенко, Ф. Бацевич, О. Гриценка, Л. Губерського, Н. Висоцьку, Г. Касьянову, Л. Нагорну, В. Євтуха, А. Єрмоленка, В. Манакіна, та ін.

Проте, при такій ґрунтовній розробленості різних аспектів проблеми міжкультурної комунікації, питання щодо цілісного розгляду сутності поняття «міжкультурна комунікація» є дослідженим недостатньо.

Метою статті є здійснення дефініційного аналізу поняття «міжкультурна комунікація».

Методи дослідження: аналіз та систематизація наукової літератури для з'ясування провідних напрямів дослідження феномену міжкультурної комунікації, їх зіставно-порівняльний аналіз, дефініційний аналіз поняття «міжкультурна комунікація».

Виклад основного матеріалу. Звернемося до етимології поняття «дефініція», що у перекладі з англійської мови означає «визначення», «означення поняття». За словником української мови, «дефініція» – це «стисле логічне визначення, яке містить у собі найістотніші ознаки визначуваного поняття» [5]. Тобто дефініційний аналіз є методом розкриття

змісту певного поняття, виділенням його істотних ознак. Отже, у даній статті мета дефініційного аналізу полягає у висвітленні суттєвих ознак феномену «міжкультурної комунікації».

Специфіка відносин між людьми, що належать до різних культур досліджувалась вченими упродовж тривалого періоду часу. Починаючи з XVII століття філософи, в тому числі І. Кант, Ф. Ніцше, І. Фіхте, Ф. Шляєрмахер, О. Шпенглер розглядали феномени культури та комунікації в їх нерозривному зв'язку. Проте поняття «міжкультурна комунікація» вперше було використано лише у 1954 році у статті Е. Холла і Д. Трагера «Культура як комунікація» [12].

У 1959 році в книзі Е. Холла «Німа мова» автор розвиває свої ідеї і доводить тісний зв'язок культури з комунікацією [8].

Пізніше професор Е. Гірш висунув теорію культурної грамотності, що налічує чотири рівні міжкультурної компетенції, якими обумовлюється характер міжкультурної комунікації – від необхідного для виживання в умовах іншої культури до такого, що дозволяє повною мірою реалізувати ідентичність особистості на мовному рівні [9].

Проблемами міжкультурної комунікації займалися також К. Клакхон, Ф. Стродбек, К. Бергер, С. Гантінгтон, Г. Гофстеде, М. Бахтін та багато інших дослідників, в тому числі філософи, соціологи, психологи, культурологи, лінгвісти. Відтак, комплексна система теоретично-методологічних знань про комунікацію різних культур ґрунтується на їх міждисциплінарності та інтегративності.

Очевидно, що інтерес вчених до вивчення міжкультурної комунікації був не лише науковий. Зокрема він викликаний практичними потребами суспільства оптимізувати процес та результати міжкультурних контактів, яких ставало все більше з огляду на бурхливий розвиток транспортних засобів сполучення, а також технічних пристроїв передачі інформації і спілкування. Вказані причини зумовлюють необхідність дослідження питань міжкультурної комунікації і на сьогодні.

У останні десятиріччя світовий простір взагалі неухильно перетворюється у єдину зону, де стрімко та вільно поширюються інформація, безперешкодно переміщуються товари, послуги, капітали, пересуваються мігранти. Внаслідок процесів глобалізації населення окремих країн поступово стає міжрегіональною та світовою спільнотою, утворюється загальне культурно-інформаційне поле.

Аналогічні зміни відбуваються і в Україні. В таких умовах надзвичайно важливою є здатність оволодівати специфічними іншопольними знаннями і досвідом у різних сферах життєдіяльності та ефективно застосовувати їх у відповідній культурній системі з метою успішної міжкультурної комунікації. Досягнення цієї мети, як раз і пролягає через дослідження феномену міжкультурної комунікації та оволодіння її інструментами.

Відтак, зарубіжні та вітчизняні дослідники тлумачать поняття «міжкультурна комунікація» як інтегративний феномен, що містить знання філософсько-культурологічного, соціально-психологічного, комунікативного і лінгвістичного спрямування та досліджує функціонування міжкультурної взаємодії, а також, як комунікативний процес інформаційної взаємодії та цільової діяльності в контексті культурного обміну.

Отже, ми представили узагальнене тлумачення феномену міжкультурної комунікації. Далі представимо конкретні дефініції цього поняття. Так, Ф. Бачевич характеризує міжкультурну комунікацію як

«процес спілкування (вербального і невербального) людей (груп людей), які належать до різних національних лінгвокультурних спільнот, послуговуються різними ідіоетнічними мовами, відчувають лінгвокультурну «чужинність» свого партнера по спілкуванню, мають різну комунікативну компетентність, яка може стати причиною комунікативних невдач або культурного шоку» [1, с.82–83].

На думку І. М'язової, міжкультурна комунікація – це набір навичок, якими потрібно оволодіти під час спілкування, оскільки взаємодія з іншою культурою вимагає певних знань та умінь, зосередженості на успадкованих та ustalених нормах соціальної практики людей, які належать до різних національних та етнічних спільнот [4].

Т. Новінгер стверджує, що міжкультурна комунікація – це транзакційний, символічний процес, який передбачає встановлення зв'язку між людьми різних культур [10, с.165].

При цьому, як слушно зауважив М. Беннетт, люди під час міжкультурної взаємодії повинні приймати різні культурно обумовлені способи мислення й поведінки навіть за умови, якщо вони можуть їм не сподобатися [7, с.28].

Б. Слюшинський наголошує, що міжкультурна комунікація є здатністю здійснювати ефективну комунікативну взаємодію у міжкультурних контекстах; це «взаємодія «культур» двох суб'єктів або індивіда з групою (групи з групою), в результаті якої відбувається пристосування одних ціннісних орієнтацій та норм поведінки до інших, їх взаємовпливи, поглинання чи витіснення і зміна одних іншими» [6, с.83-85].

На переконання Н. Булави, міжкультурна комунікація є соціальним феноменом, сутність якого полягає у «конструктивній чи деструктивній взаємодії між представниками різних культур (національних та етнічних), субкультурами у межах чітко визначеного просторово-часового континууму» [2, с.55].

Аналіз міждисциплінарного дискурсу феномену міжкультурної комунікації дав змогу О. Максимович сформулювати таку дефініцію: це «процес синхронної взаємодії на мікро-, мезо- та мікросоціальному рівні, який зумовлюється індивідуальними та суспільними потребами, цінностями та настановами та виявляється на когнітивному, емоційному та діяльнісному рівнях тієї чи іншої соціокультурної системи (соціуму в цілому чи окремих соціальних груп, регіональних спільнот тощо)» [3, с.88].

С.Тінг-Туми, професор із питань дослідження комунікації в Каліфорнійському державному університеті, зазначає, що поняття «міжкультурна комунікація» використовується для позначення процесу комунікації між членами різних культурних спільнот [11, с.16-17].

З урахуванням наведених вище визначень поняття «міжкультурна комунікація» маємо констатувати наступне:

1) міжкультурна комунікація є інтегративним феноменом, що досліджує різні аспекти взаємодії між представниками різних культур;

2) міжкультурна комунікація є соціально зумовленим комунікативним процесом інформаційної взаємодії в контексті культурного обміну, що здійснюється з метою досягнення взаєморозуміння між носіями різних культур.

Висновки. Підсумовуючи, відзначимо, що запропонований дефініційний аналіз поняття «міжкультурна комунікація» засвідчив варіативність підходів щодо визначення досліджуваного поняття. Подані до розгляду дефініції не виключають, а орга-

нічно доповнюють одна одну, що, в свою чергу, дозволяє розглянути дане поняття з різних точок зору.

Проведене дослідження уможливило виокремлення певних ознак міжкультурної комунікації, а саме:

- це – процес вербального і невербального спілкування людей різних культур;
- набір навичок, що забезпечує ефективність комунікації людей, які належать до різних національних та етнічних спільнот;
- встановлення зв'язку між людьми різних культур;

- прийняття способів мислення й поведінки різних культур;
- здатність здійснювати ефективну комунікативну взаємодію у міжкультурних контекстах;
- соціальний феномен;
- взаємодія на мікро-, мезо- та мікросоціальному рівні;
- процес комунікації між членами різних культурних спільнот.

Подальшої наукової розвідки потребує детальне вивчення певних наукових напрямів дослідження феномену міжкультурної комунікації.

Список використаної літератури

1. Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ: Довіра, 2007. 205 с.
2. Булава Н. Формування міжкультурної комунікації як необхідної складової мовної підготовки студентів-іноземців. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація». 2016. № 6. С.54–59.
3. Максимович О. Міжкультурна комунікація як предмет міждисциплінарного теоретизування. Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2017. № 39. С.85–89.
4. М'язова І.Ю. Особливості тлумачення поняття «міжкультурна комунікація». Філософські проблеми гуманітарних наук. 2006. № 8. С.108–113.
5. Словник української мови. URL: <https://slovyk.ua> (дата звернення 27.09.2022).
6. Слюшинський Б. Міжкультурна комунікація як регулятор міжособистісних відносин суспільства. Нова парадигма. 2016. № 130. С.82–91.
7. Bennett M.J. Basic concepts of intercultural communication: Selected readings. London: UNKNO, 1998. 288 p.
8. Hall E.T. The Silent Language. Greenwich, Conn.: Fawcett Publications, 1959. 322 p.
9. Hirsch E.D. The New Dictionary of Cultural Literacy: What Every American Needs to Know. Boston-New York: Houghton Mifflin, 2002. 654 p.
10. Novinger T. Intercultural communication: a practical guide. Austin: University of Texas Press, 2001. 210 p.
11. Ting-Toomey S. Communicating Across Cultures. New York: The Guilford Press, 1999. 310 p.
12. Trager, G., Hall, E. Culture as Communication: A Model and Analysis. Explorations: Studies in Culture and Communication. 1954. № 3. PP.137–149.

References

1. Batsevych, F.S. (2007). *Slovyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii* [Dictionary of intercultural communication terms]. Dovira. [in Ukrainian].
2. Bulava, N. (2016). Formuvannia mizhkulturnoi komunikatsii yak neobkhidnoi skladovoi movnoi pidhotovky studentiv-inozemtsiv [The formation of intercultural communication as an integral part of foreign students' language preparation]. *Scientific Herald of Kherson State University. Series: Translation Studies*, 6, 54–59. [in Ukrainian].
3. Maksymovych, O. (2017). Mizhkulturna komunikatsiia yak predmet mizhdystsyplinarnoho teoretyzuvannia [Intercultural communication as a subject of interdisciplinary theorizing]. *Herald of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: Sociological investigations of modern society: methodology, theory, methods*, 39, 85–89. [in Ukrainian].
4. M'iazova, I.Yu. (2006). Osoblyvosti tлумachennia poniattia «mizhkulturna komunikatsiia». [Peculiarities of the definition of intercultural communication]. *Philosophical problems of humanitarian sciences*, 8, 108–113. [in Ukrainian].
5. Slovyk ukrainskoi movy [Ukrainian language dictionary]. <https://slovyk.ua> [in Ukrainian].
6. Sliushchynskyi, B. (2016). Mizhkulturna komunikatsiia yak rehuliator mizhosobystisnykh vidnosyn suspilstva. (Intercultural communication as a regulator of interpersonal relations in society). *New paradigm*, 130, 82–91. [in Ukrainian].
7. Bennett, M.J. (1998). *Basic concepts of intercultural communication. Selected readings*. UNKNO.
8. Hall, E.T. (1959). *The Silent Language*. Fawcett Publications.
9. Hirsch, E.D. (2002). *The New Dictionary of Cultural Literacy: What Every American Needs to Know*. Houghton Mifflin.
10. Novinger, T. (2001). *Intercultural communication: a practical guide*. University of Texas Press.
11. Ting-Toomey, S. (1999). *Communicating Across Cultures*. The Guilford Press.
12. Trager, G., & Hall, E. (1954). *Culture as Communication: A Model and Analysis*. Explorations: Studies in Culture and Communication, 3, 137-149.

Стаття надійшла до редакції 02.10.2022 р.

Стаття прийнята до друку 06.10.2022 р.

Boichuk Valentyna

PhD Student

Department of Education, Psychological and Pedagogical Sciences
Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine

DEFINITION ANALYSIS OF THE PHENOMENON OF INTERCULTURAL COMMUNICATION

Abstract. In the article the urgency of intercultural communication problem as a mean of understanding mental characteristics of different cultures is presented. The aim of the article is to perform definition analysis of the notion «intercultural communication». Analysis and systematization of scientific literature, comparative analysis and definition analysis of the «intercultural communication» notion were chosen as the leading methods. The logic of definition analysis of «intercultural communication» notion has been revealed. The aspects that are basic in the process of analytical research are presented, specifically: 1) the definition of intercultural communication as an integrative phenomenon that examines different aspects of interaction between the representatives of different cultures; 2) intercultural communication as a socially determined communicative process of informational interaction

in the context of cultural exchange, which is carried out with the aim of mutual understanding. It is identified that intercultural communication, as an integrative phenomenon, contains knowledge of philosophic-cultural, socio-psychological, communicative and linguistic directions. The variability of approaches to the definition of the studied concept is revealed. Definitions of the «intercultural communication» concept are represented and its characteristic features are highlighted, specifically: the process of verbal and non-verbal communication of people from different cultures; the set of skills that provides the effectiveness of communication of people that belongs to different national and ethnic communities; the establishment of connection between people from different cultures; the acceptance of ways of thinking and behavior of different cultures; the ability to perform effective communicative interaction in the intercultural contexts; the social phenomenon; the interaction on micro-, meso- and microsocial level; the process of communication between the members of different cultural communities. It is noted that intercultural communication ensures effective interaction between different cultures and their representatives.

Key words: intercultural communication, definition, definition analysis, communication.